

kojem piše da je do 1942. ondje postojalo stoljetno židovsko groblje koje su uništile nacističke okupacijske snage i njihovi kolaboracionisti. Premda se spominju kolaboracionisti, glavnina odgovornosti prebacuje se na naciste. Naar detaljno objašnjava da inicijativa za uništenje groblja nije došla od nacističkih okupatora nego od dijela pravoslavnoga stanovništva, vladinih dužnosnika i predstavnika sveučilišta. Uništavanje groblja započelo je još nakon spomenutog velikog požara 1917., nakon kojega se grad proširio izvan svojih srednjovjekovnih zidina, a židovsko groblje, koje se nalazilo na istočnom rubu grada, našlo se u središtu lokaliteta koji je trebao postati moderni grčki Solun. Novi urbanistički planovi predlagali su prekapanje svih groblja, no samo je židovsko nastradalo, a pravoslavno je groblje ostalo netaknuto. Naar ističe da judeošpanjolski ima svoj naziv za groblje – *Bedahey*, što označava groblje kao točku koja povezuje prošlost i sadašnjost, živuće i mrtve. Detaljno analizira i epitafe na nadgrobnim spomenicima. U ovome dijelu on raskrinkava grčki nacionalizam i na neki način i zazire od njega – Makedonce naziva „pravoslavnim kršćanima koji govore slavenskim idiomom”, izbjegavajući naziv „Makedonci”, vjerojatno svjestan grčke osjetljivosti i kontroverzija koje u njima izaziva ovaj naziv.

Jewish Salonica daje nam uvid u sve aspekte živopisnoga židovskog društva koje je postojalo u Solunu do Drugoga svjetskog rata. Od 50 tisuća predratnih solunskih Židova, manje od dvije tisuće dočekalo je kraj rata. Od 32 sinagoge preživjela je samo jedna, i to samo zbog toga što je u njoj bilo skladište Crvenoga križa. Lokalno stanovništvo opljačkalo je sve sinagoge odnoseći iz njih namještaj, sakralne predmete, lustere, vrata i prozore. Nadgrobni spomenici i ploče sa židovskih grobova iskorišteni su kao građevni materijal. Iščitavajući redove Naarove knjige, čitatelj uviđa veličinu i značenje toga grada u povijesti (sefardskoga) židovstva te istodobno osvještava magnitudu nepovratnoga gubitka. Naarov rad dragocjen je doprinos povijesnim istraživanjima sefardskih Židova i balkanske povijesti te se odlično nadovezuje na maestralni rad Marka Mazowera *Salonica, City of Ghosts: Christians, Muslims, and Jews, 1430-1950*. Bibliografija judeošpanjolskoga tiska izvrstan je izvor za istraživače koji se služe jezikom Sefarda i koji u tim publikacijama zacijelo mogu naći još mnogo materijala na temelju kojih mogu istražiti i aspekte židovskoga života u Solunu kojima se Naar nije bavio u svojoj knjizi.

Gabi Abramac

Bojan Balkovec, „*Svi na noge, svi van, da pobjeda bude što sjajnije*”. *Izborna teorija i praksa u međuratnoj Jugoslaviji*, prevela Anita Peti-Stantić (Zagreb; Ljubljana: Srednja Europa; Filozofska fakulteta, Univerza u Ljubljani, 2017), 234 str.

Narodni suverenitet najvažnija je sastavnica institucionalnoga izvora predstavničke vladavine. Upravo se ideja o izborima razvila usporedno s tom teorijom. U slučaju hrvatskih zemalja tu teoriju nije potpuno prihvatila njezina praksa. Naime, povratak višestranačkoga sustava u društveni život građanki i građana povećao je interes za parlamentarni sustav države u kojoj žive kao i za političke stranke, pravila

te podjele mandata. O toj temi vrijedno djelo napisao je slovenski povjesničar Bojan Balkovec te ga slikovito nazvao izbornim pokličem *Svi na noge, svi van, da pobjeda bude što sjajnija* s podnaslovom *Izborna teorija i praksa u međuratnoj Jugoslaviji*.

Autor je rođen 1963. u Ljubljani. Diplomirao je povijest i sociologiju na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Ljubljani 1987., gdje je tada i zaposlen. Godine 1998. je doktorirao, a njegova su istraživanja usmjerena na slovensku međuratnu političku povijest. Bavi se i problemima nastave povijesti u školama, a aktivan je i u programu Eustory.

Knjiga je podijeljena u šest poglavlja. Autor je već u „Predgovoru” (str. V) i „Pret-povijesti” (str. 1) istaknuo da se povratkom višestranačja u društveni život stanovnika Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca povećalo zanimanje za parlamentarni sustav. Zbog omogućena čina glasanja za političke stranke i pojedine kandidate zanimanje se pobudilo i za izborna pravila te načine podjele mandata. Dakle, govorimo o prvom modernom razvoju izbornoga sustava i parlamentarizma na prostoru jugoslavenske zajednice uopće.

Prvo po redu poglavlje koje razrađuje temu knjige, „Prihvaćanje izbornoga sustava” (str. 3 – 9), tumači sastav Privremenoga narodnog predstavništva i analizira njegovo članstvo prema zemljama koje su ušle u sastav nove države. Osim toga, autor u ovom poglavlju komentira politike članova i samoga kralja Petra I. Karadorđevića. Balkovec je posebno istaknuo kako je veliki utjecaj na izborne rezultate i birački „eho” uz program stranaka imao i njihov položaj u Skupštini.

„Izorno zakonodavstvo” (str. 9 – 106) naziv je sljedećega poglavlja. U njemu se raspravlja o dvojnoj ulozi izbornoga prava: glasati i biti izabran. Uz navođenje tih prava, autor naglašava restriktivno pravo izbornosti u Srbiji i Crnoj Gori. Čitatelj će uočiti da se veliki oslonac izbornoga prava temelji na sustavu iz Austro-Ugarske Monarhije uz dodatak pojedinih odredbi prema „starom srpskom izbornom zakonodavstvu”. Politički partikularizmi toga doba ponovno su se distancirali od problema prava glasa žena, koje nije riješeno ni Vidovdanskim ustavom 1921. godine. Balkovec ovdje donosi zanimljivosti izbornoga zakonodavstva. Primjerice, tumačeći prijedlog Zakona za izbore u Konstituantu (Ustavotvornu skupštinu, op. V. S.), nije zabilježeno da je bilo potrebno znanje čitanja i pisanja. Usto je autor spomenuo „žestoke rasprave” i protivljenja pravu zadržavanja državne službe i zastupničkoga mjesta, a posebno se to ticalo učitelja. Uz interpretaciju biračkih popisa, situacija u izbornim okruzima i broja zastupnika u okrugu tijekom izbornoga procesa, autor naglašava spornost da Srbija ima veći broj zastupnika jer je korišten popis iz 1910. godine. Ovo poglavlje sadržava i tablične prikaze, posebno u dijelu o kandidacijskim listama. Osim toga, kao i u ostalim poglavljima, autor u prilogu donosi određeni zakon, a nakon toga ga tumači. Unutar toga juridičkog vokabulara Balkovec nam ponovno donosi zanimljivosti. Među ostalim, pisao je o srbijanskom argumentu za glasanje kuglicama (uoči Prvoga svjetskog rata): „Najjednostavnije i najpotpunije rješenje problema kako osigurati tajnost glasanja tamo gdje veliki, ili možda pretežit dio birača ne zna čitati i pisati.” Autor objašnjava i razliku između „običnih” i kvalificiranih mandata. Iako je postojala univerzalna shema provedbe izbora, u ovom poglavlju, kao i u cijeloj knjizi, primjeri su dani za slovenski slučaj. Balkovec posebnu pozornost posvećuje tumačenju izbornoga količnika, zaključujući da se uvođenjem kvalificiranih mandata remetio razmjer na temelju D’Hondtova i Hareova sustava. Institucija koja se bavila poslovima za provedbu izbora bio je Državni odbor, a posebno su važne informacije o prekršajima i kaznama u vezi s izborima. Uslijed obnove parlamentarnoga sustava

Kraljevine, Senat je postao gornji dom parlamenta i novo tijelo koje ulazi u izborni sustav. Doduše, bilo je moguće izabrati samo polovicu senatora jer je drugu polovicu birao kralj. U ovom dijelu Balkovec objašnjava kandidacijski proces, glasanje i utvrđivanje izbornih rezultata uz prilog i komentar novodonesenoga Zakona o izborima senatora.

„Slovenske stranke na izborima” (str. 107 – 150) naziv je sljedećega poglavlja. Balkovec u njemu interpretira važne političke događaje unutar pojedinih „tabora”. Najprije piše o katoličkom, zatim demokratskom i seljačkom te naposljetku o radničkom taboru, njemačkim listama i neslovenskim kandidatima. Uz vrlo jasan i jezgrovit opis političke situacije u Sloveniji u međuratnom dobu, autor se referira na prethodne radove o istoj tematici te precizno analizira odnose stranaka i njihove rezultate na općim izborima 1920., 1923., 1925., 1927., 1931., 1935. i 1938. u Sloveniji.

„Izlaznost na izbore” (str. 151 – 154) najkraće je poglavlje, u kojem autor donosi tablične i grafičke prikaze sudjelovanja Slovenaca na svim spomenutim općim izborima. Dodatnu važnost ovom poglavlju daje činjenica da autor uspoređuje izlaznost s ostalim jugoslavenskim zemljama. „Rezultati izbora” (str. 155 – 183) opsegom su nešto dulje poglavlje, gdje autor ponovno sve rezultate daje u grafičkom i tabličnom prikazu uz dodatna stručna objašnjenja. Uz upućivanje na brojne (ne)pravilnosti, Balkovec je temeljito opisao postotke glasova prema okruzima, podjelu mandata, izbore senatora, ali se osvrnuo i na rezultate u drugim dijelovima države.

Posljednje poglavlje, „Propaganda” (str. 185 – 222), autor prije svega posvećuje slovenskom političkom oglašavanju te prikazuje sve načine na koje su se pojedinci i političke stranke obraćali svojem biračkom tijelu. Analiziranjem stranačkih tiskanih glasila autor zaključuje da su javni skupovi imali najveći utjecaj na birače. Autor posebno objašnjava propagandne tekstove u slovenskim novinama i detaljno analizira ključne političke tekstove tijekom dvadesetih godina prošloga stoljeća. Uz praćenje političkih okolnosti i povijesnoga konteksta autor je pokazao posebnu stručnost i preciznost u donošenju zaključaka.

Na kraju knjige nalaze se popis kratica, izvori i literatura te kazalo osobnih imena. Na posebnom papiru tu su i slikovni prilozi u sivim tonovima s primjerima slovenske izborne propagande međuratnoga doba, većinom iz novina. Posebno su zanimljive karikature koje je autor odabrao, a tu su i fotografije ključnih osoba, birališta i izbornih skupova.

Posebnost je ove knjige u tome da, osim što detaljno interpretira izborne procese u teoriji i praksi, izravno donosi dijelove zakona, a tabličnih i grafičkih analiza zaista ne nedostaje, čime je autor postigao bolje razumijevanje tematike. Da bi ublažio monotonost rasprave, unutar teksta često je dodavao zanimljivosti, pa čak i anegdote. Zaista, Balkovec je ovu do sada nepoznatu i gotovo zanemarenu temu uspješno prezentirao znanstvenoj i čitateljskoj javnosti kao nitko do sada. Stoga je ovo djelo slovenske historiografije iznimka koja može poslužiti kao primjer svim drugim povjesničarima koji se bave međuratnim dobom i izbornim procesima unutar njega.

Vlatko Smiljanić